

Галицьке боярство та «золоті» угорські вольності XIII ст.

<http://likbez.org.ua/ua/galitskoe-boyarstvo-i-zoloty-e-ugorskie-volnosti-xiii-v.html>

Формування еліт навколо представників династії Рюриковичів впродовж IX–XIII ст. відбувалося вкрай нерівномірно, й мало як територіальну так і хронологічну специфіку. Джерела поповнення аристократії, попри наявність кількох доволі аргументованих версій, досі залишаються предметом гострих наукових суперечок. Здебільшого знать, в різний спосіб «прикормлена» тим чи іншим князем (до прикладу, київським, чернігівським, смоленським, володимирським, не кажучи вже про владими́ро-суздальських, муромських, рязанських тощо), залишалася під його сильним впливом, зрідка маючи можливість самодостатнього розвитку, забезпеченого, головню, наявністю спадкового землеволодіння, за зразком західноєвропейських фео́дів. Втім, були й винятки. Із усіх земель, підвладних руським князям, в Новгородській та Галицькій місцеві еліти відчували себе повноправними учасниками політичного життя краю.

Галицьке боярство на цьому тлі вирізнялося особливою активністю, підсиленою сусідством із найбільшою та наймогутнішою тогочасною центральноєвропейською країною – Угорським королівством. В різні часи угорським володарям належали землі теперішніх Австрії, Болгарії, Боснії, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Угорщини, України, Хорватії. Історична Галицька земля (назва відома з XII ст.), заселена ще з часів «Великого переселення народів» низкою племінних союзів (карпатських хорватів, дулібів, тиверців і ін.), у другій половині X ст. поступово була підкорена київськими князями. Втім «під корінь» еліти, очевидно, винищені не були. Наприкінці XI ст. не без їхньої згоди, а в 1097 р. – за рішенням Любецького з'їзду князів, тут міцно утвердилася руська династія князів-ізгоїв Ростиславовичів (так звана «перша галицька династія») – Рюрика († 1092), Володаря († 1124) і Василька (б. 1066–1124/25), матір'ю, котрих була донька угорського короля Бели I (1016–1063) – Ланка (Лона). Відтоді зв'язки з Угорщиною суттєво активізувалися, еліти постійно контактували між собою, підтримували торгівельні й родинні зв'язки, стали прикладом міжкультурного й ціннісного взаємообміну. (*Дивись також: [Рюриковичі й угорські королівські династії: століття дружби, ворожнечі та взаємовпливів](#)*).

Відтак галицька знать зуміла швидко посісти й освоювати власні землі, зберігаючи вплив не тільки на політичні справи в країні, а, навіть – на особисте життя місцевих князів. Промовистим прикладом є випадок із коханкою князя Ярослава Володимировича, прозваного автором «*Слова о полку Ігоревім*» Осмомислом (б. 1130–1187) – Настасією з роду Чагрів, яку бояри, всупереч волі князя, схопили і в 1173 р. спалили як чарівницю. Володаря ж змусили повернутися до законної дружини, доньки суздальського князя Юрія Володимировича (1090–1157) – Ольги. (*Дивись також: [Подружні зради і князі-бастарди на Русі у X–XIII ст.](#)*).

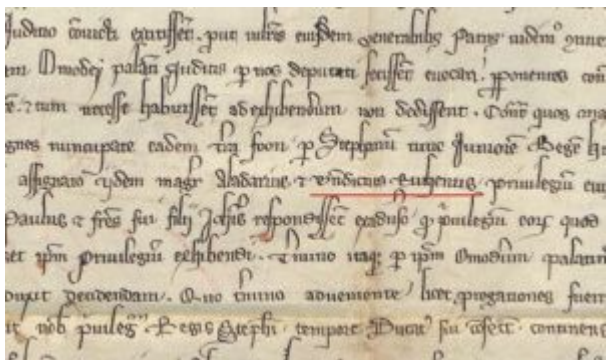
Зрештою, перетворила боярство у потужну силу Галицької землі радше взаємодія, аніж антагонізми у стосунках з Ростиславовичами. Казкові багатства, якими володіли як одні, так і інші, не раз потрапляли на сторінки літописів і хронік, бентежачи уми сучасників.

Персні галицьких бояр XIV ст.
(Колекція Національного музею у Кракові)

Наведемо кілька промовистих прикладів. Так, за словами польського автора XV ст. Яна Длугоша, після підступного полонення у 1122 р., на замовлення польського князя Болеслава Кривоустого (1085–1138), сілезьким вельможею Петром Влостовичем перемишльського князя Володаря Ростиславовича, його брат Василько вніс фантастичний викуп у розмірі **20 тисяч гривень**. У 1145 р., з метою уникнення відкритого конфлікту з київським князем Всеволодом Ольговичем († 1146), галицький князь Володимирко Володаревич (1104–1153) одарував того **1400 срібними гривнями**. У 1150 р. цей самий володар «**вда золото много**», зумівши призупинити наступ на свої землі військ угорського короля Гейзи II (1130–1162). Після смерті Ярослава Володимирковича 1 жовтня 1187 р., за його заповітом, галичани мали отримати добро з князівської скарбниці, але й за **три дні** (*sic!*) не вдалося все роздати. Останній галицький князь з династії Ростиславовичів – Володимир Ярославович (1151–1198/99), втративши на якийсь час впродовж 1187–1190 рр. свою столицю, найшов союзника у особі німецького імператора Фрідріха I Барбароси (1122–1190), якому як васал готовий був щорічно платити **дві тисячі гривень**.

В житті галицького боярства золото, срібло й інші дорогоцінності посідали не менш вагомe місце, ніж в житті місцевих князів. Зокрема, в 1210/11 р. задля викупу в угорців на побиття та публічну страту полонених князів Святослава (1177–1210/11) й Романа Ігоревичів (1167–1210/11), бояри заплатили палатинові Поту **одну тисячу срібних гривень**. Здатність відкупу **золотом** за складних часів у 1211–1212 рр. продемонстрував боярин Судислав, який в околицях Галича мав **цілий склад** (*sic!*) зі зброєю, їжею та іншим добром. У вбитого 1219 р. боярина Михалки Скули угорці зняли з шиї **три золотих ланцюги**. Таких випадків, звісно, набагато більше. Заможність і впливовість бояр підтверджуються й чисельними археологічними знахідками срібних гривень так званого «галицького типу».

Джерела цих багатств, без сумніву, походили не лише з активної торгівлі, в якій брало участь галицьке боярство, а й зі спадкового землеволодіння, заохоченого династією Ростиславовичів. Втім, зміна династії наприкінці XII ст. на користь волинських Романовичів викликала шалений спротив значної частини галицьких еліт, адже виховані в традиціях цезаропапізму діти Романа Мстиславовича (1155–1156–1205) – [Данило \(1200/01–1264\)](#) й Василько (1203–1269), його вдова та волинська знать постійно всіляко ущемляли їхні старі права.

Прокуратор Бенедикт Руський, згаданий в угорському акті 20 грудня 1297 р.

У непростих відносинах із так званою «другою галицькою династією» деякі з бояр шукали союзників в Угорщині. Галицька знать щонайменше від початку XIII ст. володіла там поважними земельними наділами (Володислав Кормильчич, Судислав, Жирослав), окремі з них походили зі змішаних шлюбів (Володислав Вітович, Гліб Поткович, Юрій Витанович), тим паче, що за несприятливих обставин у стосунках із Романовичами, чи іншими руськими володарями-претендентами на Галич, захист можна було знайти саме там. Такий жвавий взаємообмін природно призвів до нотування в угорському джерельному, головно актовому, матеріалі наприкінці XII–XIII ст. кількох десятків осіб з «руськими» ідентифікаціями – втікачів-вихідців саме з Галицької землі. Серед них чоловіки із типово «західним» іменословом – Домінік, Бенедикт і ін.

Спроможність боярам «зробити кар'єру» в межах так званої «другої батьківщини» допомогло видання в травні 1222 р. королем Андрієм II (1205–1235) низки прав і привілеїв для представників середньої знаті, відомих під назвою «Золота булла». У 1231 р. під тиском

духівництва вийшла її розширена версія. Одним з ключових артикулів документа було право еліт на військовий опір у випадку недотримання королем його умов.

“Золота булла” угорського короля Андрія II

Оскільки від серпня 1205 р. представники династії Арпадів отримали від вдови загиблого Романа Мстиславовича легітимне право титулуватися королями Галичини і Володимирії (*Galitiae*

Lodomeriaeque Rex), у 1215 р. за погодженням з римським папою Інокентієм III (1161–1216, понтифік з 1198 р.) син короля Андрія II Коломан (1208–1241) став королем Галичини (*Galitiae Rex*), а його молодший брат Андрій (1210–1234) від 1228 р. – галицьким князем (*Galitiae Dux*), галицьке боярство в самій Угорщині сприймалося, вочевидь, як «майже своє». Відтак тяжіння до таких привілеїв, що звісно мали нагадувати про «старе життя» при Ростиславовичах у XII ст. Впливи Угорщини в Галичині особливо посилювалися від середини 20-х рр. XIII ст. Попри шалені спроби, Романовичі до приходу монголів так і не зуміли утвердитися в цих землях, а сам Галич князі остаточно здобули лише після перемоги над об'єднаним угорсько-польським військом, куди входило немало й галицької знаті, 17 серпня 1245 р. під містом Ярославом.

Як наслідок, мабуть значна частина галицьких еліт (втім, й духівництво, як, до слова – галицький єпископ Артемій та невідомий за іменем владика з Перемишля) остаточно виїхала до Угорщини, де поповнила склад іноземних громад країни. (Дивись також: [«Русь за межами Русі». Про наших предків-поселенців у країнах Європи XI–XIV ст.](#))

Десятки сіл та місцевостей, набутих ними від угорських володарів, знаходилися головно у землях сучасної Словаччини, Трансильванії (в Румунії), північній Сербії (Мачва, Воеводина) і Хорватії. Десь від другого-третього покоління ця знать поступово асимілювалася. На користь нових «угорських» з писемних джерел зникали старі «руські» ідентичності. Але при цьому зберігалася родова пам'ять, що дозволяло мешканцям Галицької землі постійно й активно поповнювати ряди цих поселенців впродовж XIV–XVIII ст., поки австрійська династія Габсбургів остаточно не об'єднала землі обох країн під своїм скіпетром у 1772 р.